

Beweiding in de Amsterdamse Waterleidingduinen

Gert Baeyens

Foto's: Dukoform, Hillegom.

De historische ontwikkeling rond deze beheersvorm

In het duingebied tussen Zandvoort en Noordwijkerhout hebben boeren en waterwinners tot halverwege deze eeuw naast elkaar hun taak gehad. Door de toenemende waterbehoefte kregen beide partijen het steeds moeilijker. In het uitdrogende duin werd agrarische bedrijfsvoering nagenoeg onmogelijk en het waterleidingbedrijf bevestigde zich op alternatieve mogelijkheden om de Amsterdamse bevolking van goed en voldoende drinkwater te blijven voorzien.

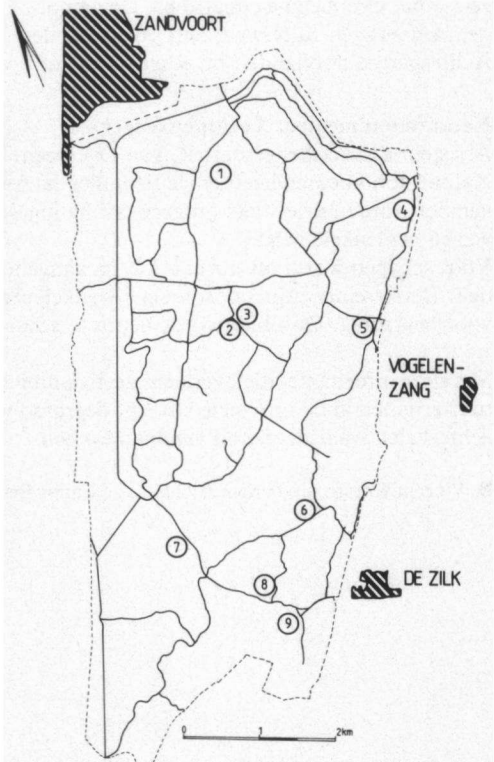
Omstreeks 1955 werd het laatstgenoemde probleem opgelost door het duinmassief te infiltreren met rivierwater (uit de Rijn) en dit filtraat daarna door verdere zuivering tot drinkwater te bereiden. De aanzienlijke vergravingen en terreinaanpassingen betekenden het einde van alle boerenleven in dit duingebied.

De verlaten weiden en teellandjes zijn tot op de dag van vandaag nog goed in het landschap herkenbaar. In de uitgestrekte vlaktes zijn de voorheen bemeste en geploegde akkers soms aan de plantesoorten te herkennen. Daarnaast vindt men nog duidelijk de kleine, rechthoekige percelen, door zandwallen omringd: om de dalende grondwaterstanden te blijven volgen, diepten de boeren deze akkertjes steeds verder uit en wierpen het zand in wallen eromheen. De graslanden gingen geleidelijk verzuigen en verhouten na het plotsklaps verdwijnen van beweiding; her en der schoten bomen en struiken op.

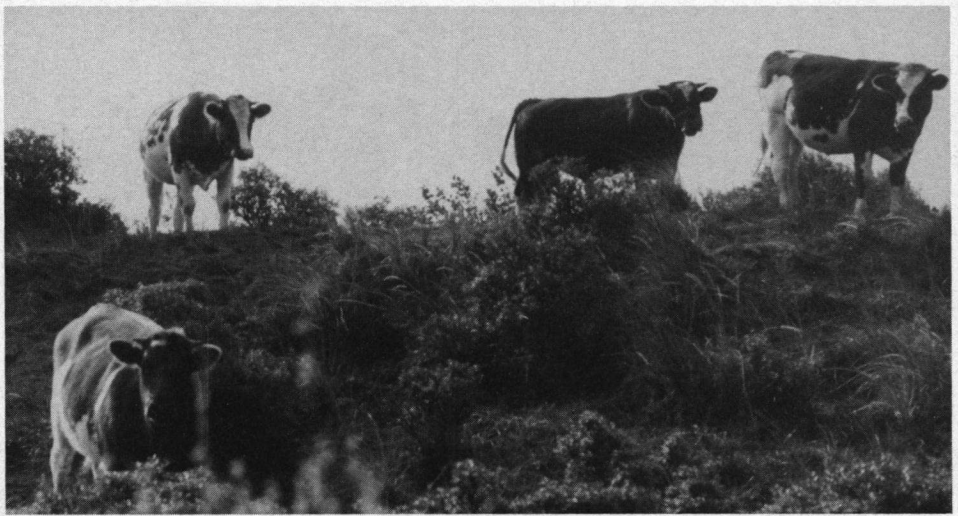
De verzuiging werd bovendien sterk in de hand gewerkt door de overmaat van voedingsstoffen die met het rivierwater aan het duinoecosysteem werden toegevoegd.

De voorheen schrale, droge duinweiden, volop begroeid met Schapezuring en korstmossen, werden omgevormd in kniehoge zeeën van Duinriet. Ook op het Groot Zwarteveeld en het Eiland van Rolvers geven vegetatieopnamen uit 1972 - 1978 dit beeld weer (Mourik & Londo 1986). In die zelfde periode voltrok zich, mede door het werk van voornoemde auteurs, een andere kentering, namelijk in het beleid. Gemeentewaterleidingen realiseerde zich steeds meer de natuurwaarden van het duingebied en nam zich voor het ook als natuurgebied te gaan behouden (Beheersplan 1979-1989). De verzuiging van voormalige landbouwgronden probeerde men vanaf 1975 te verminderen door ten eerste het rivierwater van fosfaten (en zwarte

metalen) te zuiveren vooraleer er het duin mee te bevoelen, en ten tweede de duin-graslanden te maaien en het maaisel vervolgens af te voeren.

Figuur 1. Overzicht van nu nog herkenbare voormalige agrarische bedrijven: (1) Renbaanveeld, (2) Groot Zwarteveeld, (3) Eiland van Rolvers, (4) Zeerust, (5) Panneland, (6) Vogelenveld, (7) Haasveld, (8) Schrama, (9) Paardenkerkhof.

De resultaten van tien jaar maaien en afvoeren waren zo veelbelovend (Ringelberg 1986) dat werd overwogen deze beheersmaatregel te verbeteren. Grazende dieren gaan veel subtieler en meer gedifferentieerd te werk dan maaimachines. De gedachte aan beweiding betekende geenszins dat Gemeentewaterleidingen de veeteelt weer een kans wilde geven. De maatregel is uitsluitend bedoeld om alle vorige menselijke verstoring weg te nemen en een uitgangssituatie te scheppen waarin de natuurwaarde centraal staat. Structuurdifferentiatie, het vervagen van horizontale en verticale grenzen in het landschap, het toelaten van spontane ontwikkelingstendensen (bijvoorbeeld het opkomen van berkenbos) zijn de hoofddoelstellingen voor dit natuurbeheer. Op het Eiland van Rolvers is dit alles mogelijk zonder dat aan de waterproductie wordt ingeboet.

2. Het instellen van de beweidingsproef

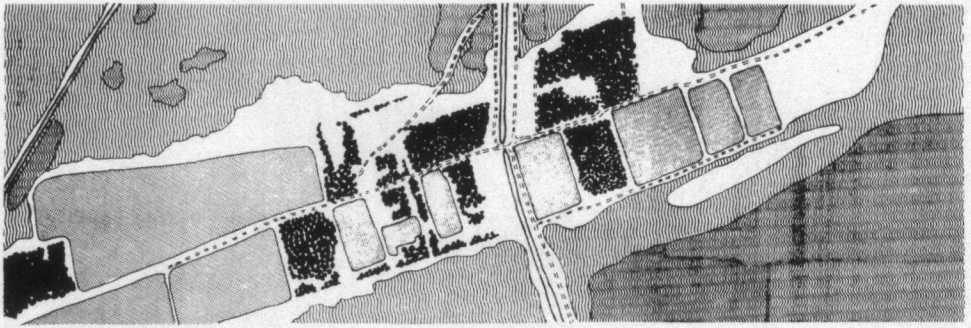
Vooraleer echter tot daadwerkelijke inschrijving over te gaan, is een zorgvuldige studie van het eiland gemaakt, waarbij in elk geval de beginsituatie door middel van karteringen, transsectbeschrijvingen en vegetatieopnames is vastgelegd (Smit 1984).

In nauw overleg met de Landbouwhogeschool Wageningen en het Rijksinstituut voor Natuurbeheer is gekozen voor een zeer extensieve beweiding. Structuurdifferentiatie, waarin bosontwikkeling een kans krijgt, noopte tot de keuze voor runderen (geen schapen of paarden). Sinds 1985 worden

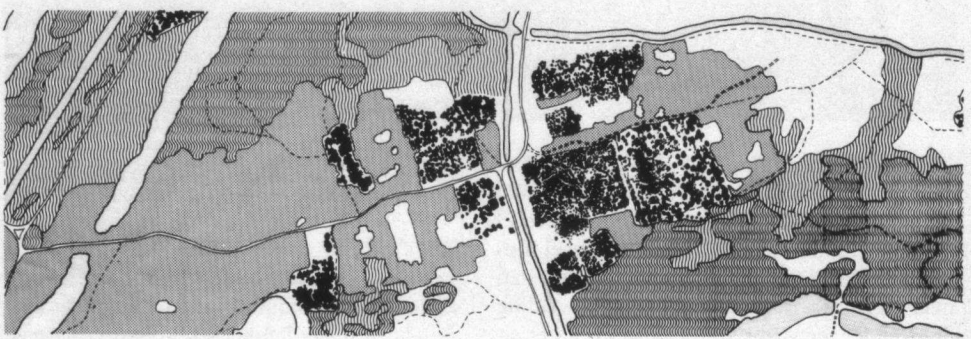
Sinds 1985 worden jaarlijks op 40 ha, tussen 15 april en 15 november acht Roodbonte Pinken ingeschaard.

jaarlijks op 40 ha, tussen 15 april en 15 november 8 Roodbonte Pinken ingeschaard (in de laatste maanden vergezeld van een stier). De kudde is eigendom van een boer uit de omgeving, die zoveel aan pacht betaalt, dat de kosten van het raster worden terugverdiend. Het toezicht gebeurt zowel door eigen duinopzichters als door de boer zelf. De recreatie op het eiland is beperkt aangezien het Eiland van Rolvers sinds 1976 een rustgebied voor broedvogels is. De wandelaars die overal buiten wegen en paden mogen lopen gedurende alle seizoenen, moeten dit gebied mijden tussen 1 maart en 1 juli. Om dit broedvogelmonitoringsproject niet te verstoren, blijft deze beperkende maatregel van kracht. Op deze manier kunnen we ook de reactie van de broedvogels op deze beweidingsproef beter volgen. Wel is aan wandelaars gelegenheid geboden om vanaf enkele omringende paden de effecten van deze beweiding op het landschap rechtstreeks te volgen.

Aanvankelijk heeft de beweidingsproef alom verbazing gewekt, zowel bij publiek als bij bestuurders. Met name de Inspectie Volksgezondheid eiste dat elke mogelijkheid van drinkwaterbesmetting werd uitgesloten. Door deze strikte eis is een terreingedeelte dat, uit oogpunt van natuurbeheer wel beweiding verdiende, niet in de proef opgenomen. De overige bestuurders, inclusief de directie

Figuur 2a.: 1938.
 Breedte = ± 1,3 km, hoogte = ± 500 m.

Figuur 2b.: 1985.

Legenda:

- bos
- grasland
- akker
- open duindoornstruweel
- gesloten duindoornstruweel
- overlig open duin
- water
- pad of weg

Figuur 2. Luchtfoto-analyse van het Groot Zwarteveld en het Eiland van Rolvers ter hoogte van een voormalige boerderij a) in 1938 en b) in 1985 (studie en tekenwerk door Ton Visser).

van het bedrijf, zagen naast een voordeel voor de natuur ook duidelijk een financiële verbetering: beweiden is goedkoper dan maaien. Het publiek, in het algemeen zeer natuurminnend gestemd, werd door middel van voorlichtingsborden in het veld en informatie op het bezoekerscentrum overtuigd van het waarom van dit experiment (overigens wordt toerisme in deze prachtige duinwaterwinplaats met opzet niet gestimuleerd).

3. Verwachtingen en monitoring

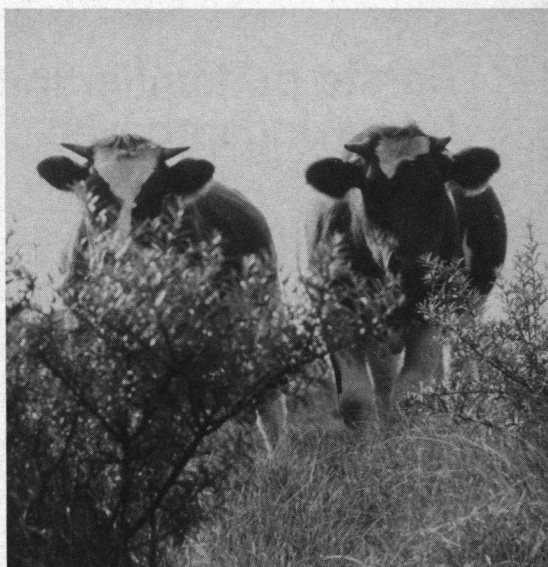
Hoewel gemeentewaterleidingen in het algemeen met grote zorgvuldigheid de door hen

ingestelde beheersmaatregelen op effecten wil toetsen, maken bezuinigingen in de gemeente dit niet voor 100% mogelijk. Voor de monitoring van flora en fauna worden daarom faciliteiten geboden aan onbezoldigde vrijwilligers. In dit geval zijn de biologen Jan Smit en Erica Middelkoop nog steeds bereid om jaarlijks de transecten en permanente kwadraten te controleren en voorts beschikken zij over een stereoscoop om de door het bedrijf uitgeleende luchtfoto's te analyseren. Leden van de Vogelwerkgroep Haarlem continueren hun inventarisaties en mycologen van het Rijksherbarium registreren in hun vrije tijd de paddestoelengemeenschappen. Met de hulp van dergelijke deskundigen kan in elk geval worden vastgesteld dat de vegetatiestructuur duidelijk in gunstige zin verandert (Smit & Middelkoop 1986). Duinrietmatten worden opener, kruipwilg- en duindoornstruwelen worden gevarieerder en de opslag van berken zal waarschijnlijk leiden tot een nieuw bos. In de vogelbevolking wordt ook een relatieve toename van struweelsoorten waargenomen, een tendens die algemeen is voor het hele gebied.

De specifieke wasplatingemeenschappen hebben ook (nog) hun duidelijke vertegen-

woordigers in het systeem. Over de aantalsontwikkelingen van kleine zoogdieren valt nog weinig te zeggen, hoewel vrijwilligers in de nachtelijke uren ook kijken naar muizen en Konijnen.

Voor de wetenschappelijke toetsing van één en ander bestaan drie adviserende organen. Vanuit het bedrijf wordt contact gehouden met een adviescommissie natuurbeheer, die meermalen per jaar het terrein bezoekt en de ontwikkelingen volgt. Deskundigen van de Landbouwhogeschool Wageningen en van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer staan in deze commissie gemeentewaterleidingen terzijde. Voorts bieden de BION-werkgroep 'Grazen en maaien van half-natuurlijke vegetaties' alsmede het 'Kontaktorgaan voor Beheersgericht Duinonderzoek' de gelegenheid

Aanvankelijk wekte de beweidingsproef alom verbazing, zowel bij het publiek als bij bestuurders.

Aan de wandelaars is gelegenheid geboden om vanaf enkele omliggende paden de effecten van deze beweiding op het landschap rechtstreeks te volgen.

om ervaringen te toetsen aan wetenschappelijke inzichten en om ze te vergelijken met beheerservaring elders in de Nederlandse kuststreek.

De hydrologische bescherming ligt bij de beheerder zelf, aangezien Gemeentewaterleidingen tegelijkertijd waterwinner én natuurbeheerder is. Daarmee vormt deze beweidingsproef ook het bewijs dat een integratie van deze twee ogenschijnlijk tegenstrijdige functies zeer goed mogelijk is. Zelfs recreatie en natuureducatie (de derde maatschappelijke taak van gemeentewaterleidingen) komen aan bod. De goede conditie van het vee maakt de boer als een vierde partij gelukkig in dit harmonische spel van mens en natuur.

■ Dr. Gert Baeyens, Gemeentewaterleidingen, Vogelenzangseweg 21b., 2114 BA Vogelenzang.

LITTERATUUR:

Gemeentewaterleidingen Amsterdam (1979): Beheersplan voor de duinwaterwinplaats over de periode 1979-1989.

Middelkoop, E. & J.P. Smit (1986): Van maaien naar beweiden op het 'Eiland van Rolvers'. Duin 9 (4) : 107-109.

Mourik J. & G. Londo (1986): Vestiging van bijzondere plantesoorten in het infiltratiegebied van de Amsterdamse Waterleidingduinen. Gorteria 13 : (3-11).

Ringelberg-Giesen D. (1986): Een vergelijkend vegetatiekundig onderzoek in het Groot Zwartevelde 1977/1985. Intern GW-rapport.

Smit, J.P. (1984): Van maaien naar beweiden op het 'Eiland van Rolvers'. Doctoraalverslag Landbouwhogeschool Wageningen.